O NEKIM PITANJIMA PROVOĐENJA ODLUKA DONESENIH U JESENOVI O ORGANIZIRANJU ORUŽANE BORBE NA PODRUČJU VINODOLA

Blaž Kalafatić

Povodom sastanka vinodolskih komunista ,održanog u prvoj polovini srpnja 1941. u Jesenovi, već je do sada održano više rasprava i prikupljeni su zapisi i sjećanja najvećeg broja njegovih sudionika. Današnji skup dat će dalji doprinos u razmatranju društveno-političkih i drugih uvjeta koji su zahtijevali njegovo održavanje, i omogućit će da se u još većoj mjeri osvijetli njegov tok i dadu ocjene nastojanjima i postignutim rezultatima vinodolskih komunista u ostvarivanju na njemu donesenih zaključaka.

Dopustite mi da i ja rečem nekoliko riječi o spomenutom sastanku. Svrha mojih napomena u vezi s tim sastankom sastoji se, među ostalim, i u vlastitoj potrebi da dadem određena objašnjenja. Osim toga, želim iznijeti svoje mišljenje o nekim spornim pitanjima do kojih je došlo povodom napisanih sjećanja nekih sudionika sastanka, odnosno pojedinih sudionika sastanka i nekih drugova koji se u posljednje vrijeme intenzivnije bave izučavanjem ove problematike. Vjerujem da se svi slažemo u tome da je najveći broj napisa u ovim i drugim pitanjima u vezi s organiziranjem oružane borbe na ovom području do prije nekoliko godina napisan uglavnom na osnovi sjećanja pojedinih sudionika. Mnoga napisana sjećanja bila su prigodnog karaktera, često sročena na brzinu i u najvećem broju slučajeva nisu se zasnivala na autentičnoj dokumentaciji. Ovime ne mislim reći da je sve, pa često i vrlo značajne događaje moguće dokazivati pisanom dokumentacijom. Poznato je da su se odigrali toliko značajni događaji, da je održan velik broj sastanaka s više ili manje značajnim zaključcima, a da o njima nemamo nikakva pisanog dokumenta. Takav je bio život u tim danima. Smatram, međutim, da nismo u pravu ako želimo pod svaku cijenu braniti određene ranije iznesene tvrdnje koje se zasnivaju na vlastitom sjećanju, a koje se ne mogu dovesti u sklad s općepoznatim stavovima Partije, odnosno organizatora ustanka na širem području. To napomi-

njem zato jer je poznato da su od tih stavova u svojoj osnovi i u najviše slučajeva zavisile odluke komunista i na ovom području. Tu u prvom redu mislim na donošenje tako značajnih odluka kao što je ona o organiziranju oružane borbe na području Vinodola.

Najprije nekoliko napomena u vezi s do sad iznijetim mišljenjima o datumu sastanka održanog u Jesenovi. Sjećanja su o tome različita. Neki sudionici spomenutog sastanka smatraju da je to bilo polovinom lipnja, a neki polovinom srpnja 1941. U svojem napisu iz 1951. ja sam napisao da je to bilo koncem lipnja. O tome su, kao što je poznato, vođene široke diskusije, i većina sudionika složila se da je to bilo u nedjelju 6. srpnja 1941. Moje odstupanje od moguće posljednje nedjelje lipnja zasniva se na kasnije utvrđenom saznanju koje se sastoji u ovome: U nedjelju 29. lipnja bio je u Bribiru poznati crkveni praznik — Petrova — i sajmeni dan. Toga dana je u stanu pok. Tome Strizića održan sastanak s drugovima iz Grižana. Kasnije sam utvrdio da o tom datumu u svojim zapisima govori i pok. Luka Marušić koji je prisustvovao spomenutom sastanku. Ovaj sastanak svakako je prethodio onome što smo ga nešto kasnije održali u Jesenovi. Na njemu još nismo raspravljali o zadacima u vezi s neposrednim formiranjem logora na Viševici. Vođena je rasprava a aktualnoj političkoj situaciji, o neposrednim zadacima, a posebno o potrebnoj opreznosti i budnosti. Već smo tada raspolagali informacijama da neprijatelj prikuplja i sređuje podatke o komunistima i o drugim nosiocima progresivnih ideja.

Drugi značajan podatak koji upućuje na kasniji datum održavanja spomenutog sastanka, prozilazi i iz sjećanja druga Jože Brnčića i drugarice Nade Novosel koji tvrde da ih je napad fašističke Njemačke na SSSR zatekao u Zagrebu. Tek poslije 22. VI 1941. oni su otputovali u Selca. Sjećam se da sam se od njihova dolaska u Selca pa do sastanka u Jesenovi u dva navrata s njima sastao. Prvi put na cesti između Selaca i Bribira održan je sastanak kojemu su prisustvovali Jože Brnčić, Nada Novosel, Tomo Strizić i ja. Čini mi se da je bio prisutan i jedan drug iz Selaca. Drugi sastanak održan je nekoliko dana kasnije na morskoj obali, nešto dalje od centra Selaca prema Crikvenici. Prisutni su bili Jože Brnčić, Vlado Car i ja. Na taj sam sastanak išao u dogovoru s pok. Strizićem, a bilo je riječi o aktualnim zbivanjima i novim saznanjima do kojih se došlo poslije prethodno spomenutog sastanka. Prema mom sjećanju između ta dva sastanka prošlo je 5—6 dana.

Osim navedenog, u prilog kasnije održanog sastanka u Jesenovi, govore i podaci do kojih se došlo povodom utvrđivanja sadržaja sastanka Okružnoga komiteta, koji je održan nakon povratka druga Šupića iz Zagreba koncem lipnja ili početkom srpnja 1941. Na tom su sastanku prvi put zauzeti stavovi o neposrednim zadacima u vezi s organizacijom oružane borbe, odnosno s organiziranjem prvih partizanskih jedinica. Napominjem da su ocjene o tadašnjoj društveno-političkoj situaciji i zaključci koje je Okružni komitet na tom sastanku donio, u svojoj osnovi adekvatni s onim preporukama koje je u svojem pismu pok. Šupić dao komunistima Vinodola.

Sve ove okolnosti pokazuju da sastanak u Jesenovi nije mogao biti održan u drugoj polovini lipnja, već s velikom sigurnošću možemo govoriti o prvoj polovini srpnja 1941. Ostalo je, po mojem mišljenju, da se točnije utvrdi da li je to bilo u nedjelju 6. ili u nedjelju 13. srpnja. Smatram da kasniji datum ne bi došao u obzir jer su od održanog sastanka u Jesenovi do formiranja logora na Viševici (27. srpnja) obavljeni vrlo opsežni i raznovrsni zadaci. Što se tiče naše aktivnosti u Bribiru, podsjećam na veći broj održanih sastanaka u samom mjestu u vezi s neposrednim pripremama i organizacijom logora u Viševici (dogovor s drugovima koji su dobili zadatak da pronađu mjesto i organiziraju uvjete za smještaj na Viševici, nabavu određene količine hrane, opreme, prikupljanje potrebnog oružja i dr.), zatim na sastanak što ga je održao pok. Strizić s drugovima u Ledenicama, na moj odlazak drugovima u Hreljin i nešto kasnije u Fužine te naknadni dolazak dvojice drugova iz Fužina u Bribir i sl. Za obavljanje tih i drugih poslova, po mojoj ocjeni, bilo je potrebno 15—20 dana.

U vezi sa sastankom u Jesenovi zadržao bih se još na jednom pitanju s kojim se češće susrećemo u nekim napisima i raspravama. To je pitanje značenja vanjskih utjecaja na donošenje odluke o organiziranju oružane borbe u Vinodolu. Kao što je poznato, pismo koje je komunistima Vinodola uputio pok. Rade Šupić i date sugestije u njemu ubrzale su sastanak o donošenju odluka o organizaciji oružane borbe na ovom području. Međutim, ukoliko želimo cjelovitije razmotriti ovo pitanje, smatram da ne smijemo zanemariti dotadašnja saznanja vinodolskih komunista i veoma široku društveno-političku aktivnost koja je bila karakteristična u dužem ranijem razdoblju, a naročito nakon poznatog siječanjskog savjetovanja vinodolskih komunista, kojemu je prisustvovao pok. Rade Končar. Podsjećam da je on tom prilikom vrlo opširno govorio o ulozi komunista u organiziranju otpora fašističkoj agresiji. On je tom prilikom posebno naglasio da bez obzira na činjenicu što između SSSR i fašističke Njemačke postoji savez o nenapadanju, da je teško vjerovati u njegov dugi vijek. Što se tiče položaja Jugoslavije, da je vrlo vjerojatno da možemo ubrzo doživjeti sudbinu Poljske, Austrije i Čehoslovačke. To je imalo snažan utjecaj na sve prisutne i to je u velikoj mjeri utjecalo na našu kasniju političku aktivnost. Ovom prilikom želim posebno podvući činjenicu da su se u objašnjavanju naših obveza u borbi protiv sve veće fašističke opasnosti posebno angažirali i razvili veoma široku političku aktivnost drugovi Toma Strizić i Milan Mataija. Podsjećam da su se već u prvim danima napada na našu zemlju zajedno s jednim dijelom vinodolskih komunista našli na frontu i u tamošnjoj sredini vršili snažan politički utjecaj.

Napad fašističke Njemačke na SSSR 22. VI 1941. bio je novi i rekao bih prijelomni poticaj u razvijanju spremnosti najvećeg broja članova Partije i revolucionarne omladine da se uključe u oružanu borbu protiv fašističke agresije. U pobjedi SSSR nad njemačkim fašizmom, u što smo od prvog časa duboko vjerovali, vidjeli smo i vlastito nacionalno i socijalno oslobođenje.

Stavovi KPJ o pripremama za oružanu borbu i poziv na ustanak primljeni su kod ovdašnjih komunista kao neizbježna potreba i jedini put u tadašnjoj situaciji koju je nametnuo okupator. U razmatranju tih obveza mnogo su nam pomogli odgovarajući proglasi koje je u tom vremenu objavilo rukovodstvo KP. U vezi s tim zadacima već do sastanka u Jesenovi održan je veći broj dogovora komunista Vinodola. Od velikog su značenja bili sastanci s drugom Jožom Brnčićem koji je u to vrijeme boravio u Selcima, a i sugestije koje nam je po pok. Stjepanu Brozičeviću uputio drug Bartol Petrović koji je u to vrijeme bio član Okružnog partijskog rukovodstva u Karlovcu. Navedeni i drugi kontakti koje smo u to vrijeme imali, omogućili su nam da dođemo do odgovarajućih saznanja o stavovima partijskog rukovodstva i o neposrednim zadacima koji su u to vrijeme stajali pred našom Partijom. Sve to pridonijelo je formiranju i zauzimaju vlastitih stavova koji su došli do izražaja i u utvrđivanju zaključaka na sastanku u Jesenovi. Imajući na umu navedene okolnosti, smatram da su pravilna mišljenja da na sastanak u Jesenovi treba gledati kao na završni dio velikog broja u to vrijeme održanih sastanaka i dogovora. Međutim, kada se ima u vidu broj učesnika koji su predstavljali gotovo sve partijske organizacije u Vinodolu, značenje donijetih zaključaka i neposredne aktivnosti koje su uslijedile nakon njega, tada se može s punim pravom reći da je sastanak u Jesenovi imao presudno značenje za neposredno organiziranje oružane borbe na ovom području.

Jedan od prioritetnih zadataka koji se po mojem mišljenju poslije Jesenove postavljao pred nas, sastojao se u potrebi sve čvršćeg međusobnog povezivanja. Osim toga, bilo je potrebno povezati se s komunistima susjednih krajeva (Sušak, Gorski kotar, Drežnica, Gornji kraj) i stvoriti trajnije i čvršće veze u cilju organiziranja zajedničke borbe protiv okupatora i njegovih pomagača. Na ovaj zadatak upozoravam i zato što je poznato da su te veze nakon dolaska okupatora u priličnoj mjeri bile oslabile. Moram reći da su na tom polju ubrzo postignuti dobri rezultati. Poznato je da su u tom razdoblju već prije odlaska na Viševicu održavane veze sa Sušakom (R. Šupić), proširene su veze s Gorskim kotarom (Fužine) i obnovljene s Gornjim krajem i Drežnicom (Milan Mataija). Te okolnosti imale su veliku važnost za dalju orijentaciju u našem političkom radu. Podaci s kojima smo u to vrijeme raspolagali, nisu govorili o nekim većim dostignućima u pripremama, ili o vođenju oružane borbe u tim krajevima, ali samo saznanje da se krenulo u tom pravcu, bilo je za sve nas od velikog značenja.

Ovo ističem zbog nekoliko, po mojem mišljenju, vrlo značajnih razloga.

Prvo, treba imati na umu da na području Vinodola u to vrijeme nije postojalo partijsko rukovodstvo. OK u Sušaku, ako se izuzmu povremene veze s Radom Šupićem, prema izjavama nekoliko živih članova toga komiteta (Diminić, Karadžija) nije ni na jednoj od svojih sjednica razmatrao društveno-političke prilike na području Vinodola, pa prema tome se u praksi nije smatrao odgovornim za stanje na tom području.

Drugo, kada mi danas govorimo o zaključcima donijetim u Jesenovi, moramo imati na umu da su to bile u mnogim značajnim pitanjima samo osnovne orijentacije.

Na primjer, jedno od veoma značajnih pitanja, kao što je ono koje se odnosilo na političku platformu oružane borbe, gotovo i nije razmatrano na tom sastanku, pa i u vezi s tim nije donesen ni odgovarajući zaključak. Mi smo poslije sastanka nastavili rad, koristeći se dotadašnjim političkim iskustvima, povezujući se sa znatnim brojem uglednih ličnosti na ovom području. Posebno značenje za dalji razvitak oružane borbe predstavljale su čvršće veze koje smo održavali s drugovima iz Drežnice i Gornjega kraja. Već u tim danima stvorili smo čvrste osnove za dalje razvijanje bratstva i jedinstva na ovom području. Međutim, moram reći da su u odnosu na ovo pitanje postojale određene nejasnoće koje su postojale sve do dolaska druga Marinkovića na područje Drežnice i Viševice.

Treće, smatram da ne bi trebali idealizirati ni onaj zaključak koji se odnosi na organiziranje oružane borbe i stvaranje prve partizanske jedinice. Ovime ne mislim dovoditi u pitanje njegovo veoma veliko značenje. Međutim, kada se objektivno uoči pitanje njegova shvaćanja kod jednog dijela tadašnjih aktivista, a posebno njegovu praktičnu primjenu u pojedinim sredinama, proizlazi da će se u vezi s tim morati, pa makar i u kasnijem vremenu, dati konkretnije ocjene. Ovo ne ističem zato da bi danas došlo do nekih nesuglasica. No smatram da, kada se danas piše o tom veoma važnom pitanju iz toga vremena, ne bismo se smjeli zadovoljiti paušalnim ocjenama ili tvrdnjama koje u biti iskrivljuju smisao toga osnovnog zadatka u tom vremenu. Ovom prilikom smatram za potrebno podvući da je pitanje shvaćanja i praktične primjene zaključaka o organiziranju oružane borbe bilo različito tretirano i da je u vezi s tim bilo određenih teškoća tokom cijele 1941. U kojoj je mjeri partijsko rukovodstvo pridavalo pažnju organiziranju oružanih akcija u tom vremenu, podsjećam i na nepovoljnu ocjenu koju nam je prilikom svojeg dolaska u Viševicu dao pok. Ivo Marinković. On je smatrao da nam je trebalo previše vremena od formiranja logora u Viševici do prve oružane akcije (27. VII—9. IX 1941).

U vezi s ovim pitanjem smatram da ne bismo smjeli uproštavati ni pitanje našeg odnosa prema mobilizaciji u partizane. Želim podsjetiti da u to vrijeme nije postojao nijedan zaključak odgovornih ljudi koji su vodili organiziranje oružane borbe na ovom području, da se određene partijske organizacije oslobode obveze u vezi s mobilizacijom. Upravo iz tih razloga bile su potrebne intervencije tadašnjeg političkog rukovodstva u Viševici. Poznato je da su na tome posebno inzistirali pok. Strizić, Milan Mataija, Ivan Hariš i nešto kasnije pok. Ivo Marinković, Veljko Kovačević i dr.

Govoreći o ovim pitanjima, želim naglasiti da zaključke donesene u Jesenovi, a naročito njihovu primjenu, ne bi trebalo u bilo kojem smislu idealizirati, već i uzimati i cijeniti kao odraz naših tadašnjih idejnih, političkih i organizacionih mogućnosti u pojedinim sredinama.

Međutim, uz velike rezultate koje smo postigli, bilo je i određenih nedostataka, slabosti i propusta. Upravo je zato poslije sastanka u Jesenovi trebalo ulagati velike napore za njihovo svladavanje.

Dalji veoma značajan zadatak koji se u to vrijeme pred nas postavljao, sastojao se u potrebi upoznavanja što šireg kruga političkih aktivista i ostalih građana s aktualnim društveno-političkim zadacima koji su proizlazili iz zaključaka o potrebi neposrednog organiziranja oružane borbe. Smatram da je ovom prilikom potrebno podsjetiti na različite političke smicalice okupatora i njegovih ustaških pomagača koji su išli za tim da se predstave kao nosioci progresa, pa u mnogo slučajeva i evidentne tolerancije s jedne strane i istovremeno široko organizirane aktivnosti u pravcu priprema drastičnog obračuna sa svima nosiocima otpora fašističkoj okupaciji. Činjenica je da je stanovništvo ovih krajeva dolazak talijanskog okupatora i njegovih pomagača dočekalo u punom smislu kao okupatora, s velikim nepovjerenjem i prezirom. To je u najvećoj mjeri zasluga dotadašnje političke aktivnosti komunista. Međutim, nepovjerenje i prezir kod najvećeg dijela stanovništva trebalo je pretvoriti u uvjerenje o potrebi neposredne oružane borbe. Kada se danas govori i piše o tom dijelu zadataka koji su stajali pred nama u tom razdoblju, oni se uglavnom samo površno dotiču ili u velikoj mjeri pojednostavnjuju. Mnogi se od nas sjećaju da su to bili takvi zadaci i takva politička aktivnost kada je trebalo u relativno kratkom vremenu kod većeg broja ljudi stvoriti uvjerenje o neizbježnosti oružane borbe. Poslije sastanka u Jesenovi više se nije postavilo kao osnovno pitanje da li je netko s većim ili manjim stupnjem političke odbojnosti dočekao okupatora i njegove pomagače, nego u kojoj je mjeri spreman da se neposredno uključi u oružanu borbu, odnosno u kojoj je mjeri i na koji način spreman pomagati tu borbu. A to nije bilo ni jednostavno ni lako. To je značilo napraviti cjelokupan zaokret u dotadanjem životu i dovesti sebe i članove svoje obitelji u neposrednu životnu opasnost. Ako se tome doda da je u to vrijeme postojala aktivnost izvjesnog broja pojedinaca, naročito desno orijentiranih članova HSS-a i dr. koji su otvoreno upozoravali na potreban oprez, čekanje boljeg vremena i sl., tada se može bolje uočiti težina i složenost u obavljanju toga, rekao bih, u to vrijeme najosnovnijeg političkog zadatka.